

Особливості партійної системи Франції

Петро Ворона,

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри регіонального управління
та місцевого самоврядування
Харківського регіонального інституту
Національної академії державного управління
при Президентіві України

У статті висвітлюються особливості партійної системи Франції та класифікація партій у відповідності з їх ідеологічними позиціями та програмами. Розглядаються основні засади діяльності парламентських партій та специфіка їх розподілу за лінією „праві — ліві”.

Постановка проблеми

Одним з викликів нинішнього етапу демократичної трансформації України є формування політичних партій на ідеологічно-програмовій основі і цивілізований перехід до партійної конкуренції за право управляти суспільними ресурсами. У західних демократіях протистояння партійних ідеологій, ідеологічних підходів до перспектив розвитку держави проявляється переважно у політичній боротьбі між „правими” і „лівими”. Цей процес дослідники вважають позитивним для розвитку економіки країни, оскільки громадяни, як правило, віддають перевагу політичним силам, які пропонують вигідну для суспільства в конкретній ситуації перспективу.

В Україні ідеологічна неструктурованість, популізм, „блоковість” і „вождизм” стали суттєвою перешкодою на шляху формування партійної системи. Діяльність „диванних” і „кланових” партій, ігнорування ними серйозного діалогу з народом породжує прірву між цими партіями і „маленькими українцями”, тобто між партіями і практично всім населенням країни. Галасливий міжпартійний псевдодіалог практикується лише в період передвиборчих кампаній. В цих умовах зорієнтованість виборців неодмінно схиляється „вліво”. І не тому, що вони віддають перевагу ідеям „лівих”. Причина в тому, що „праві” партії й досі не спромоглися чітко сформулювати принципи своєї діяльності та донести їх до виборця в простій, доступній для нього формі. „Лівизна” електорату обумовлюється

не перевагою відповідних партійних програм, а ще не зовсім подоланим радянським минулим. Тим часом, більшість сучасних українських партій прагне діяти не в інтересах широких верств суспільства, а в інтересах невеликих „замкнутих” його груп, а відтак і не може навіть у принципі запропонувати суспільству цінності, які могли б його скосолідувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в галузі державного будівництва й політології свідчить про суттєве зацікавлення дослідників досвідом функціонування політичних систем, які формують основи державної влади і місцевого самоврядування. Праці, в яких аналізується та узагальнюється досвід багатьох країн, зокрема й Франції, оприлюднили такі вчені, як Д. Блондель [21], Я. Бурч [2], Д. Горшков [3], О. Дергачов [4], М. Доган, Д. Пелассі [5], Ю. Древаль [6], М. Дюверже [7], О. Зельницький [8], В. Кампо [3], Ж. Кермонн [8], Д. Лапаломбара [22], Р. Міхелс [23], І. Поліщук [12], М. Примуш [13], Ф. Рудич [9], Д. Сарторі [24], Р. Суценко Р. [18], А. Ткачук [14], Й. Тезінг [10], В. Фесенко [15], Ю. Юдін [19], Ю. Шведа [20].

В кожній країні партії та їх симпатика створюють сукупність відносно стабільних зв'язків із середовищем, у якому вони діють, та з іншими партіями. Ця сукупність зв'язків і називається партійною системою. В подальшому природа коаліцій партій впливає на функціонування всіх політичних інститутів і визначає сутність політичних режимів. Під партійною системою часто розуміють особливості політичної системи суспільства в конкретній країні або ж сукупність всіх політичних партій, що діють в суспільстві, механізм взаємодії чи конкуренції політичних організацій у боротьбі за владу та її реалізацію. Такий підхід репрезентує А. Білоус: „Партійна система - це сукупність політичних об'єднань, пов'язаних з іншими елементами політичної системи держави і суспільства та між собою певними упорядкованими відносинами” [1, с. 25]. А під форматом партійної системи розуміють сукупність її зовнішніх характеристик, до яких належать ступінь електоральної хиткості та політичної фрагментації. Хиткими вважаються системи, де частка виборців, яка змінює свої уподобання в міжвиборчий період, є досить великою, а фрагментованими – ті, що складаються із значної кількості партій. Саме такими є у своїй більшості партійні системи нових демократій, до яких умовно можна віднести й Україну.

Виклад основного матеріалу дослідження

Партійна система в сучасних умовах постає як закономірний та необхідний атрибут демократії. Підставою для включення партії до партійної системи є її причетність до здійснення владних повноважень та відображення найбільш значних політичних інтересів суспільства. Партійна система є показником модернізованості суспільства, рівня його політичної культури та політичної соціалізації і, головне, ефективності діяльності державно-владних структур. Дж. Лапаломбара і М. Вейнер

пропонують бінарну типологію: вони протиставляють конкурентні і неконкурентні системи партій. Для першої системи характерною є ситуація гегемонії або чергування партій при владі. Друга система ґрунтується на придушенні владною партією всіх інших політичних об'єднань [22].

В основу типології партійних систем М. Дюверже покладено поняття кількості партій. Розробляючи класифікацію типів партійних систем на багатопартійні, двопартійні та однопартійні, вчений піддав аналізу також ступінь концентрації державної влади. Кількість партій, які змагаються в межах конкретної партійної системи, дає орієнтацію стосовно ступеня, в якому політична влада залишається сфрагментованою чи ні, розпорошеною чи сконцентрованою. Тобто на підставі кількісного критерію можна зорієнтуватися щодо правдоподібності політичної конкуренції, масштабів, стилю та ступеня її інтенсивності [7, с. 425]. М. Дюверже вважає, що „реальний поділ влади є результатом взаємодії партійної системи та конституційних норм” [7, с. 91]. Екстраполюючи цю тезу на українські реалії, можна твердити, що нарешті державна влада в Україні усвідомила необхідність коригування своєї діяльності залежно від характеру партійного представництва. По суті перехід української партійної системи до нового етапу її розвитку поставив державну владу перед цілковитою об'єктивною необхідністю приймати політичні партії як складову самої державної влади.

Найдосконалішою теорією, яка розглядає партійні системи, є теорія виборчих систем, згідно з якою партійні системи найчастіше виступають як залежні змінні. Основи цієї теорії викладені в соціологічному законі М. Дюверже, за яким одномандатні округи та вибори за системою звичайної більшості породжують двопартійну систему, а пропорційна виборча система стимулює формування багатопартійності [7, с. 125]. Дослідження інших вчених підтверджують, що пропорційне представництво із значною величиною виборчого округу сприяє зростанню фрагментації, тоді як мажоритарне голосування в малих виборчих округах – її скороченню. В цілому будь-яка виборча система підвищує вплив сильних політичних акторів за рахунок слабких, що ставить дрібні партії у не вигідне становище.

Дж. Сарторі розробив досить складну класифікацію партійних систем, яка широко використовується в сучасній політичній науці. Вона базується на ідеологічній полярності партій. Ця класифікація вважається базовою з урахуванням функціональності партійних систем і видається найбільш адекватною в контексті дослідження трансформації партійної системи України. Дж. Сарторі зазначав, що при класифікації політичних партій і партійних систем крім кількості конкуруючих партій треба враховувати й кількість політичних полюсів тяжіння партій, дистанцію між ними, їх відцентрові і доцентрові спрямування. Не всі партії, вважає вчений, включаються в систему. До неї не входять, наприклад, партії, що ніяк не впливають на політику правлячої більшості. Він виокремлює 7 основних

типів партійних систем [24]: 1) партійні моноідеологічні системи (у країнах з тоталітарним режимом); 2) системи з партією-гегемоном (так звані країни народної демократії – комуністичні режими Східної Європи у 1980-х роках, Росія); 3) системи з домінуючою партією (Мексика, Індія, Японія); 4) двопартійні системи (США, Велика Британія); 5) системи поміркованого (обмеженого) плюралізму з середнім рівнем партійної фрагментації, коли в парламенті представлено 5 - 6 партій з незначними ідеологічними розбіжностями, доцентровою партійною конкуренцією; жодна з них не має переваги і тому вони змушені формувати уряд на основі угод і компромісів відповідно до кількості одержаних депутатських мандатів (сучасні партійні системи у Західній Європі); 6) системи поляризованого (радикального) плюралізму з високим рівнем партійної фрагментації, коли за владу змагаються понад 6 партій, наявна значна ідеологічна дистанція між ними, відцентрова партійна конкуренція; 7) атомізовані (фрагментовані) партійні системи характеризуються дуже високим рівнем політичної фрагментації, участю в боротьбі за владу великої кількості політичних партій; за цієї системи партії є вузькими й нестабільними коаліціями впливових людей і часто існують не більше, ніж один виборчий цикл (країни, де відбувається становлення багатопартійності) [24].

Розглянемо особливості партійної системи Франції, суспільно-політичний розвиток якої має чимало спільних рис з українськими політичним процесом.

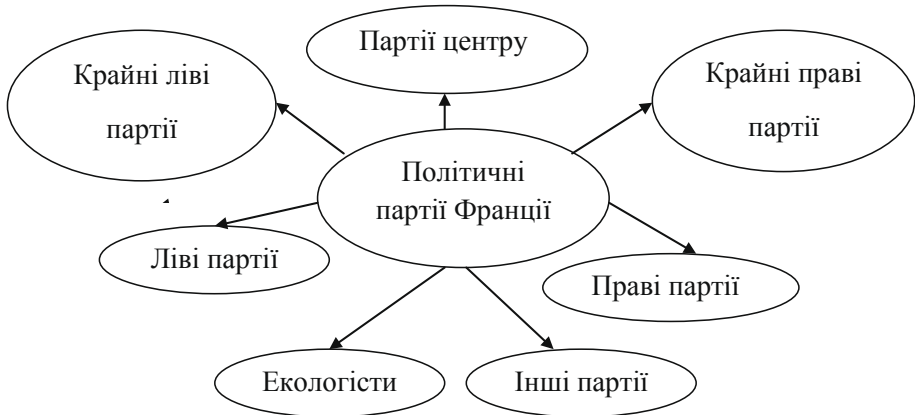
Франція є однією з провідних економічно розвинутих країн Західної Європи і світу, де давно діють закони ринкової економіки, але водночас існує й потужна система соціального захисту. Оскільки Франція є однією з рушійних сил європейського інтеграційного процесу, то її діяльність в ЄС і визначення її впливу на прийняття загальноєвропейських рішень дають можливість більш глибоко і повно з'ясувати механізми й особливості формування спільної європейської політики як важливого складника світового історичного процесу новітнього часу. Вона має широкую мережу зовнішньоекономічних зв'язків, інвестує значні капітали в економіку інших країн, а водночас в її економіку надходять капіталовкладення розвинутих країн, насамперед США та країн ЄС. Глава держави - президент, котрий обирається всезагальним прямим голосуванням, а законодавча влада здійснюється парламентом, який складається з двох палат — Національних зборів і Сенату. Національні збори обираються за мажоритарною системою в 2 тури строком на 5 років і складаються з 577 членів: 555 членів обираються в 555 виборчих округах в метрополії і 22 члени - в заморських департаментах.

Особливо заслуговує на вивчення досвід Франції у створенні механізмів співпраці парламенту і органів місцевого самоврядування через механізм формування „верхньої палати” законодавчого органу — Сенату, де діє схема непрямих виборів. Система виборів сенаторів у Франції має такий вигляд: виборці на рівні адміністративно-територіальної одиниці - комуни

- обирають членів місцевого представницького органу (перший ступінь), який обирає делегатів (другий ступінь), котрі беруть участь у виборах сенаторів (третій ступінь). Сенат (346 сенаторів) обирається „виборчим колежем”, який складається з депутатів, регіональних радників, обраних в департаменті, генеральних радників, делегатів муніципальних рад або заступників делегатів. Колеж складається на 95 % з делегатів від муніципальних рад. Це єдині вибори, де голосування обов'язкове для членів виборчого колежу. Частина Сенату змінюється кожні 3 роки. Заборонено поєднувати мандати сенатора і депутата Європарламенту. Система обрання сенаторів змінюється в залежності від їх кількості: де 3 сенатори від департаменту або менше, то використовується мажоритарна система в 2 тури; якщо це 4 сенатори чи більше - то пропорційна [14]. В останні десятиріччя помітна тенденція до децентралізації.

Формування політичної системи країни відображає певною мірою національну специфіку країни, її історію та етноментальні особливості. На останніх парламентських виборах своїх кандидатів висунули майже 80 партій, а на місцевих виборах — ще більше.

Структура політичного спектра партій Франції, представлених у парламенті

Праві партії: Союз за народний рух (UMP) – Радикальна партія – Об'єднання за Францію (RPF) – Національний центр незалежних і аграріїв (CNIP). **Партії центру:** Демократичний рух (MoDem) – Союз за французьку демократію (UDF) – Новий центр (NC) - Ліберальна альтернатива. **Ліві партії:** Соціалістична партія (PS) – Партія лівих радикалів (PRG) – Республіканський і громадянський рух (MRC) – Комуністична партія (PCF). **Крайні праві партії:** Національний фронт (FN) – Національний республіканський рух (MNR) – Рух за Францію (MPF). **Крайні ліві партії:** Революційна комуністична ліга (LCR) – Робітнича боротьба (LO) – Партія трудящих (PT). **Екологісти:** CAP 21 – Зелені –

Екологічне покоління (GE) – рух незалежних екологів (МЕІ). **Інші партії:** полювання, риболовля, природа, традиції (CPNT) [17].

Нині до парламентських належать наступні партії.

Союз за народний рух (Union pour un mouvement populaire, UMP) або з тією ж абривіатурою Союз за президентську більшість (Union pour la majorite presidentielle) — ліберально-консервативна партія. Виникла 2002 року в ході французьких президентських виборів на підтримку Ж. Шірака, правонаступниця голлістського „Об'єднання”. Правляча партія. Політична орієнтація: активна зовнішня політика, консерватизм, стимулювання розвитку регіонів, інтеграція у Євросоюз. Якраз ця партія 14 січня 2007 року на своєму з'їзді 98 % голосів затвердила Н. Саркозі кандидатом на президентську посаду. За кілька днів до з'їзду СНД про підтримку Н. Саркозі заявили А. Жюппе (екс-прем'єр Франції) і М. Алліо-Марі (міністр оборони). Ще один колишній прем'єр-міністр, Ж.-П. Раффарен, виступив на з'їзді з однозначною підтримкою Н. Саркозі. Переважна більшість міністрів французького уряду теж стали на бік Н. Саркозі. Його висунення було результатом жорсткої внутріпартійної боротьби між „кланами” президента Ж. Шірака й самого Н. Саркозі. Прем'єр-міністр Д. де Вільпен підтримав Н. Саркозі лише після його висунення.

Соціалістична партія Франції (Parti Socialiste) — одна з найзначніших політичних партій країни. Заснована в нинішньому вигляді 1969 року на базі існуючої з 1905 року Соціалістичної партії, яка офіційно була Французькою секцією Робітничого інтернаціоналу. Французька секція Другого Інтернаціоналу припинила існування в ході внутріполітичної кризи 1968 року. За ідеологією близька до соціал-демократичних принципів. 1981 року під керівництвом Ф. Мітерана добилась перемоги як на президентських виборах, так і на виборах до Національної асамблеї. 1993 року пережила внутріпартійну кризу, викликану корупційними скандалами. Останнього великого успіху добивались на парламентських виборах 1997 року.

Союз за французьку демократію (Union pour la Democratie Francaise) — правоцентристська партія. Заснована 1978 року як група підтримки В. Жискар д'Естена і противага голлістам на правому фланзі. Лідер — Ф. Байру. На парламентських виборах 2002 року здобула 4,9 % голосів. Під час другого туру президентських виборів 2002 року Ф. Байру закликав Ж. Шірака, якому протистояв Ж.-М. Ле Пен, об'єднатися в широку коаліцію правих і центристських партій. Але Ж. Шірак разом з А. Жюппе намагався добитися злиття СФД з Об'єднанням за президентську більшість, яка отримала потім нову назву Союз за народний рух (Union pour un mouvement populaire). Після парламентських виборів більшість членів СФД, очолювана Ф. Дуст-Блазі, залишила партію і приєдналась до Союзу за народний рух. Та все одно 30 її прихильників були обрані до Національної Асамблеї, утворивши парламентську партійну групу. До нижньої палати повернувся і Ф. Байру, обраний від другого виборчого

округу Атлантичних Піренеїв. На президентських виборах 2007 року Ф. Байру отримав більше 18 % голосів, що сприяло його рішення створити більш широкий демократичний рух - Демократичний рух (MoDem). Але багато членів Союзу за французьку демократію (і 24 з 29 членів Національного зібрання від UMP) не погодилися з ним, оскільки, незважаючи на бажання залишатися незалежними, вони вирішили підтримати президента Н. Саркозі і увійти в президентську більшість. Вони утворили політичний рух Європейська соціал-ліберальна партія. Ці політики об'єдналися навколо колишнього президента групи СФД і нинішнього міністра оборони Франції Е. Морена.

Французька комуністична партія (Parti communiste fran ais) виникла 1920 року, 2006 року — третя за чисельності політична партія. Входила до Комуністичного інтернаціоналу, зараз входить до коаліції Європейські ліві. Політична орієнтація: незалежна зовнішня політика, підтримка національних меншин, активна соціальна політика, стимулювання розвитку регіонів, демократизація управління у Євросоюзі. Найбільший успіх на парламентських виборах — 28,2 % (листопад 1946 р.), на президентських — 21,3 % (1969, Ж. Дюкло). На парламентських виборах 2007 року — 4,3 % голосів. На президентських виборах 2007 року — 1,9 % голосів, сьоме місце (кандидат М.-Ж. Бюффе).

Національний фронт (Front national) — націоналістична партія Франції. Лідер — Ж.-М. Ле Пен. Заснована 1972 року. На парламентських виборах 2002 року — 11,3% голосів у першому турі.

Рух за Францію (Mouvement pour la France, MPF) — консервативна, традиціоналістська політична партія. Заснована 1994 року Ф. де Вільє, колишнім міністром у кабінеті Ж. Шірака. До 1999 року була в основному регіональною партією, представленою у Вандеї. На виборах до європарламенту 1999 року в альянсі з Об'єднанням за Францію Ш. Паскуа отримала 13 місць. 2004 року брала участь у наступних виборах до європарламенту й одержала 3 місця (7,6%). 2007 року Ф. де Вільє був кандидатом від Руху за Францію на президентських виборах, де отримав 2,23 % голосів [17].

Висновки

Французькі політики наголошують, що Франція пододала непростий шлях державотворення за останні 200 років. Країна не раз переживала політичні та економічні кризи, і одним з виходів з них часто були дострокові вибори [16]. Україна лише на початку цього шляху, а тому політичні кризи є явищем природним. Французький досвід їх подолання може бути для нас вельми корисним.

1. В Україні доцільно зменшити величину виборчих округів, вони мають збігатися з межами адміністративно-територіальних одиниць. Наприклад, в Іспанії межі округів збігаються з межами провінцій, у Фінляндії вибори проводяться у 12 – 18 виборчих округах та одному окремому окрузі

(Аландські острови), у Швеції вибори проводяться у 310 округах тощо.

2. Не варто форсувати створення двопартійної системи – це не сприятиме зміцненню демократії. Навіть у Франції з її історією формування демократичних засад у парламенті присутні багато партій, а у виборах брало участь понад 80, що говорить про ідеологічну багатоманітність і політичну свободу населення.

3. Органи місцевої влади теж формуються за мажоритарною системою, але на партійній основі, які потім формують Сенат. Тобто той, хто має більшість у місцевих органах влади, той має більшість і в Сенаті.

Проблема України полягає в тому, що на сучасному етапі формування політичної системи використовується демократична, але найбільш недосконала система як місцевих, так і парламентських виборів, котра не сприяє ні розвитку партійної демократії та ідеологічному позиціонуванню, ні розвитку парламентаризму в країні, перетворюючи партії або на політичні холдинги, або на закриті акціонерні товариства [23].

Перспективи подальших досліджень

З огляду на вище викладене, перед науковцями - правознавцями, фахівцями у галузі державного управління — постає нагальне завдання вироблення таких правових норм, які б забезпечували демократичний розвиток країни на основі формування такої політичної системи, яка б повністю забезпечувала демократичний поступ країни і відображала її національні риси.

Література:

1. Білоус А. О. Політико-правові системи: світ і Україна. – К.: АМУПП, 1997. – 200 с.
2. Бурч Я. Політичні партії у виборчому процесі на сучасному етапі // Концептуальні засади реформування політичної системи України. Стан і перспективи розвитку політичних наук / Матеріали „круглого столу”, Київ, 13.04.2001р. / За ред. В. Лугового, В. Князева. – К.: УАДУ, 2001. – С. 79 - 85.
3. Горшков Д. М., Кампо В. М., Петренко Є. М. Політичні партії та місцеві вибори. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 146 с.
4. Дергачов О. Місце політичних партій у здійсненні влади в Україні // Політична думка. – 2002. – № 1. – С. 3 - 23.
5. Доган М., Пеласси Д. Сравнительная политическая социология: Пер. с англ. – М.: Соц.-пол. журн., 1994. – С. 245.
6. Древаль Ю. Парламентські партії (політичні партії, політичні системи і парламентаризм) // Грані. – 2003. – № 4. – С. 44.
7. Дюверже Морис. Политические партии / За ред. Л. А. Зимина. – М.: Академ. проект, 2000. – 558 с.
8. Зельницький А., Удовенко П. Політичні партії і вибори. – К.: Промінь,

2003. – 570 с.

9. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – 327 с.

10. Політичні партії в демократичному суспільстві: Зб. праць / Упоряд. Йозеф Тезінг та Вільгельм Гофмайстер. – К.: Б.в.д., 1997. – 127 с.

11. Політичні партії – провідний чинник розвитку політичної системи / Матеріали „круглого столу”. – К.: НІСД, 2004. – 67 с.

12. **Поліщук І. О.** Еволюція культури політичних виборів в Україні: Монографія. –Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 352с.

13. **Примуш М. В.** Демократія і політичні партії Центральної та Східної Європи. – Донецьк: Дон ДНУ, 2002. – 176 с.

14. **Ткачук А. Ф.** Місцеве самоврядування: світовий та український досвід. Посібник. К.: Заповіт. 1997. – 186 с.

15. **Фесенко В.** Воздействие избирательной системы на роль политических партий в развитии демократии в Украине // Режим доступа: <http://www.dep.kiev.ua/confer/Fesenko>.

16. Французький політиком: досвід для України. Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень: Вісник центру. Число 25 (372), 16 липня 2007 року.

17. У Франції розпочалися парламентські вибори. Режим доступу: <http://unian.net/ukr/news/news-199055.html>.

18. **Сущенко Р.** Парламентські вибори у Франції: зародження двопартійної системи. УКРІНФОРМ, Режим доступу: http://www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5&news_id=10583&news_show_type=1.

19. **Шведа Ю. Р.** Теорія політичних партій та партійних систем: Навч. посібник. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 528 с.

20. **Юдин Ю. А.** Политические партии и право в современном государстве. – М.: МГУ, 1998. – 50 с.

21. **Blondel J.** Political Parties, a Genuine Case for Discontent? – L.: Windowood House, 1978. – 237 p.

22. **La Palombara J.** Politics within Nations. – Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall, 1974. – 625 p.

23. **Michels R.** Political Parties. A Sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy / Introduction by S. M. Lipset. – New York, London, 1968. – 194 p.

24. **Sartori G.** Parties and Party Systems. A Framework for Analysis. – N.Y.: Cambridge University Press, 1976. – 257 p.